

Küreselleşme, Beşerî Gelişme, Yoksulluk ve Yolsuzluk*

Mustafa Acar**

1. Giriş

Ülkeler arasında sınırların aşılması, ulus devletin görece zayıflaması, mal ve sermaye akımlarının artması, üretimin dünya ölçeğinde yapılması, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme sayesinde dünyanın âdeta küresel bir köye dönüşmesiyle karakterize edilebilecek bir süreç olan küreselleşmenin, siyasi düzeyde öne çıkardığı sistem katılımcı ve çoğulcu demokrasi, iktisadî düzeyde ise bireysel girişim, rekabet ve serbest mübadeleye dayalı piyasa ekonomisidir.

Bu yazıda küreselleşme olgusu, özellikle yoksulluk, yolsuzluk, eşitsizlik ve beşerî gelişmeyi ilgilendiren boyutlarıyla irdelenmektedir. Önce kısaca, küreselleşmenin önemli boyutları, taraftarları ve karşıtları ile küreselleşmenin geleceğine değinilmiştir. Ardından küreselleşmenin ölçülmesi konusu ele alınmıştır. Daha sonra küreselleşme ile beşerî gelişme, gelir dağılımı, eşitsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk arasında sistematik bir ilişki olup olmadığı, küreselleşmenin zenginlerle yoksullar arasında beşerî gelişme farkını nasıl etkilediği tartışılmıştır.

Gerek gelişmekte olan, gerekse gelişmiş dünyada çok sayıda taraftarı olduğu kadar bir o kadar da karşıtı olan küreselleşme konusunda en hararetle tartışmalar eşitsizlik, yoksullaşma, gelir dağılımında bozulma, zenginin daha zenginleşirken yoksulun daha da yoksullaşması gibi konular çevresinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar kadar önemli olduğu hâlde çoğu kez gözden kaçan bir soru, küreselleşme hızlanırken yoksulların eskiye göre durumlarının ne olduğu, aradaki gelir farkı büyüye bile, zenginin zenginleşmesinin yoksulun yoksullaşması pahasına olup olmadığıdır. Ayrıca insanın dünya nimetlerinden daha fazla yararlanabilir, hayatını daha rahat koşullarda sürdürebilir olmasıyla ilgili olan refah ve kalkınmanın tek ölçütü kişi başına gelir düzeyi değildir; onunla birlikte hesaba başka birtakım ekonomik ve sosyal göstergelerin katılması küreselleşme ve eşitsizlik-yoksulluk tartışmalarına önemli bir açılım getirecektir.

Küreselleşme olgusu çok boyutlu, karmaşık bir süreçtir. Her bir boyutunu öne çıkaran farklı küreselleşme tanımları yapmak mümkündür. Hatta her bir boyutunu tek tek ayrıntılı biçimde irdelemek, ancak farklı makalelerin konusu olabilir. Bu makalede daha çok

** Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

üzerinde durulmak istenen konu, küreselleşme ile beşerî gelişme, eşitsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk olduğundan küreselleşmenin tanımı, kapsamı ve boyutları gibi konulara genel hatlarıyla ve özet olarak değinilmiştir.

2. Küreselleşmenin Boyutları, Geleceği, Dostları ve Düşmanları

2.1. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşmenin başlıca üç boyutundan söz edilebilir: ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel. Ekonomik küreselleşme ülkeler arasında mal, hizmet ve sermaye akımları, yatırımların dağılımı ve üretimin organizasyon biçimiyle karakterize edilebilecek bir süreçtir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını izleyen dışa kapanma ve kendi başının çaresine bakma dönemlerinden sonra, 1960'lardan itibaren dünya ticaretini serbestleştirme çabaları hız kazanmış, ülkeler arasındaki mal ve hizmet akımları gerek hacim, gerek değer olarak ciddi boyutlarda artmıştır. Buna 1980'lerden itibaren öne çıkan liberalizasyon ve deregülasyon politikalarının eklenmesiyle sermaye akımlarının artması eklenmiş, böylece mal ticaretinin yanı sıra para ve sermaye ticareti de ciddi boyutlarda büyümüştür. Hatta sermaye akımları giderek mal ve hizmet akımının önüne geçmiş, ülkeler arasındaki faiz, risk ve bunlara bağlı muhtemel getiri farklarından yararlanmak isteyen sermaye, finans piyasaları arasında sürekli hareket eder hâle gelmiş, bu şekilde sınırlar arasında hareket eden finansal sermaye, reel mal ve hizmet ticaretinden kaynaklanan fonların yüzlerce katına ulaşmıştır.

Küreselleşmenin ekonomik boyutu bağlamında değinilmesi gereken bir diğer olgu yatırım ve üretimin küreselleşmesi ile üretimin örgütlenme biçiminin ciddi ölçülerde değişmesidir. Eskiden daha çok iç piyasada yerli talebin yönlendirdiği yatırımlar, sermaye he-

sabının serbestleştirilmesi ve kâr transferinin önündeki engellerin kaldırılmasına paralel olarak dış piyasalara yönelmiştir. Günümüzde büyük yatırım şirketleri bir yana, küçük çaplı yatırımcılar için bile, özellikle internet ve e-bankacılık hizmetleri sayesinde, dış ülkelerde yatırım yapmak mümkün hâle gelmiştir. Bugün çok az istisna dışında, ülkelerin pek çoğunda, fiilen ülkeyi terk etmeden, dış piyasalarda olan biteni takip etmek ve fonlarını oralarda değerlendirmek imkân dahilindedir. Benzer biçimde, küreselleşme süreci hız ve yaygınlık kazandıkça üretimin organizasyonu da farklılık kazanmıştır.¹ Yatırımın küreselleşmesine paralel olarak üretimin küreselleşmesinden de söz etmek mümkündür.

20. yüzyıl boyunca üretimin örgütlenme biçimi üç temel evreden geçmiştir: Fordizm, Taylorizm ve esnek üretim. *Fordizm*, 20. yüzyılın başlarında geçerlilik kazanmış üretim yönteminin adı olup, kitlesel üretimi, üretimin tek bir mekânda topluca yapılmasını ifade etmektedir. Yüzyıl ortalarında bu yöntem yerini *Taylorizm* ya da "bilimsel yönetim" adı verilen, plânlayıcı, tasarımcı ve idareci kademe ile imalatçı, işçi veya alt kademe elemanları gibi idare edilen kesim arasında tam bir ayrışma ve sıkı bir işbölümüne dayanan, birim zamanda daha çok iş yapılmasını hedef-

¹ Üretim biçiminin değişmesi mi küreselleşmeye yol açtı, yoksa küreselleşme mi üretim biçimini değiştirdi sorusu, bir noktaya kadar, tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkar sorusuna benzemektedir ve kesin bir cevabı yoktur. Daha makul bir cevap, her iki olgunun karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri ve birbirlerinden etkiledikleridir. Bu çerçevede, serbestleştirme politikaları, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gibi küreselleşmenin parçası olan süreçlerin denizasını yatırımları kolaylaştırıp teşvik etmesi küreselleşmenin üretimin organizasyonunu etkilemesine; buna karşılık çokuluslu şirketlerin araştırma-geliştirme faaliyetlerine kanalize ettikleri fonlar ve insan kaynakları sayesinde ulaşım ve iletişim teknolojilerinde sıçrama yapılması ve politik karar birimleri üzerinde serbestleştirme yönünde baskı kurulması da üretimin organizasyonunun küreselleşmeyi etkilemesine örnek verilebilir.

leyen, dakiklığı öne çıkararak üretim organizasyon biçimine bırakmıştır. *Esnek üretim* ise yirminci yüzyılın sonlarından itibaren egemen olan yeni üretim örgütlenme biçimi olup, ekip çalışmasına dayanmakta; karar alma sürecine katılımı, yöneten-yönetilen, işçi-plânlamacı vb. fonksiyon ayrışmasında gevşemeyi, işin bütün aşamalarının belirli bir ekip tarafından tamamlandığı hücre tipi üretimi ve sorunların üst yönetime müracaat etmeden yerinde giderilmesi anlayışını öne çıkarmakta; yarı-zamanlı veya evde çalışmaya olanak sağlamaktadır.

2.2. Küreselleşmenin Siyasal Boyutu

Küreselleşmenin siyasal boyutu daha çok, ülkeler arasındaki sınırların aşınması, egemenliğin içerik değiştirmesi, ulus-devletin önemini yitirmesi ile insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti söyleminin öne çıkmasıyla ilgilidir. Avrupa'da merkezî krallıkların parçalanması ve 1789 Fransız Devrimi'nin ivme kazandırdığı zihniyet değişimi ortamında esas siyasal örgütlenme biçimi hâline gelen, tek bir etnik unsurun veya belirli bir milliyetin belirleyici konumunda olmasına dayalı ulus-devlet, 19. ve 20. yüzyıllarda egemen örgütlenme biçimi olmayı sürdürmüştür. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde, çoğu küreselleşme sürecinin bir parçası olan gelişmeler sonucunda ulus devlet giderek önemini yitirmeye başlamıştır. Her biri birer ulus devlet olan Batı Avrupalı ülkelerin 1951'de temelleri atılan Avrupa Birliği projesi çerçevesinde uluslar-üstü bir birliktelik oluşturmaya çalışmaları bunun en canlı örneğidir.

Bu arada son yıllarda ulus-devletlere uluslararası kuruluşların müdahale gücünde bir artış da dikkati çekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürde vücut bulmuş DTO, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar ile BM; uluslararası meşruiyet, insan hakları sözleşmesi, hukuk devleti, işkencenin ve

kötü muamelenin önlenmesi, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, çok-terafli ticaret ve yatırım anlaşmaları gibi kavramlara veya uluslararası anlaşmalara dayanarak ulus devletlerin iç işlerine, kendi sınırları dahilinde uyguladıkları politikalara daha fazla müdahale eder, denetler, gerektiğinde yaptırım uygulamalar hâle gelmişlerdir. Bu gelişmenin iyi bir şey mi, kötü bir şey mi olduğu kuşkusuz kişinin sahip olduğu ideolojik-siyasal-felsefi referans çerçevesine bağlıdır. Monolitik, tektipçi, tek dil, tek din, tek etnik unsur ve tek kültüre dayalı katı ulus devletçi perspektiften bu gelişmeleri olumlu değerlendirmenin olanağı yoktur. Buna karşılık demokrasinin evrensel standartları, hukukun üstünlüğü, özgürlükler, iktisadî refah gibi kavramları öne çıkararak bir bakış açısından bu tür gelişmeleri sözü edilen değerlerin yaygınlaşmasına katkıları sebebiyle olumlu gelişmeler olarak değerlendirmek mümkündür.

2.3. Küreselleşmenin Sosyo-kültürel Boyutu

Küreselleşmenin öteki önemli boyutu sosyal ve kültürel boyutudur. Küreselleşme süreci giyim kuşamdan beslenmeye, kültür ve eğlenceden sportif etkinliklere kadar pek çok alanda benzerlikler yaratan bir süreçtir. Giyim kuşam alanında blue-jean, beslenme alanında coca-cola ve hamburger birer ortak dünya markası hâline gelirken, kültür-eğlence alanında da benzer gelişmeler yaşanmaktadır. Bugün İngilizce neredeyse dünyanın ortak anlaşma dili hâline gelirken, müzik toplulukları kendi dillerinden anlamayan toplumlarda bile popüler hâle gelebilmekte, kaset ve CD satışları ulusal pazarla sınırlı kalmamakta, dünya pazarına yönelmektedir. Benzer gelişmeler öteki sanatsal ve kültürel alanlarda da yaşanmaktadır. Sergiler, fuarlar, bilimsel-sanatsal toplantılar, konferans, panel ve kongreler, pek çok ülkede aynı anda satışa sunulan kitap ve dergiler, akademik kurumlar arasında öğrenci ve öğretim üyesi deği-

şimi, ortak projeler geliştirmeye dayalı işbirliği,.. tüm bu etkinlikler küreselleşme sürecinin sosyo-kültürel boyutunun birer parçasıdır. Benzer şekilde sporda da uluslararası boyutta organizasyonlar hem sayı, hem kapsam olarak genişlemektedir. Her dört yılda bir düzenli olarak tekrarlanan olimpiyat oyunları ve dünya kupası futbol organizasyonu, Şampiyonlar Ligi ve UEFA Kupası karşılaşmaları, voleybol, basketbol, güreş vb. öteki spor dallarında gerçekleştirilen ve katılımcı sayısı giderek genişleyen benzer etkinlikler ülkeleri birbirine yaklaştırmakta, birbirlerinin dil, din, gelenek ve göreneklerinden daha fazla haberdar hâle getirmektedir. Eski çağlarda daha çok çatışmaya ve savaflara dayalı düşmanlık ilişkileri baskın çıkan dinlerin ileri gelenleri arasında son dönemlerde dinler-arası diyalog arayışlarının hızlanması da yine aynı çerçevede dikkati çeken bir başka gelişmedir.

Küreselleşme sürecinin sosyo-kültürel boyutuyla ilgili olarak öne çıkan bir endişe globalizasyon-glokalizasyon ikilemi bağlamında yerelin akıbetinin ne olacağıdır. Bu konuda homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşme olmak üzere başlıca üç görüş bulunmaktadır. Batılılaşma, Amerikanlaşma, Mc-Donaldlaşma, koka-kolanizasyon ve kültür emperyalizmi gibi adlarla birlikte anılan *homojenleşme* savunucularına göre, egemen Batı kültürü yerel kültürleri yok ederek, evrensel düzeyde homojen bir kültür yaratacak, Batı kültürünü dünya kültürü hâline getirecektir. *Kutuplaşma* görüşü “medeniyetler çatışması,” “cihad McWorld’a karşı,” Brezilyalaşma, Balkanlaşma adlarıyla da anılmakta, farklı medeniyet anlayışları ve yaşam biçimleri arasında bir çatışmanın kaçınılmaz olacağına vurgu yapmaktadır. Üçüncü görüş *melezleşme* olarak adlandırılmakta, çok kültürlülük, kültürel çoğulculuk, entegrasyon, evrenselcilik, heterojenleşme, kozmopolitanizm, glokalleşme gibi kavramlarla birlikte anılmaktadır. Buna göre

küreselleşme süreci tek boyutlu baskın bir kültür yaratmayacak, farklı kültürleri bir arada yaşatabilme olanağı tanıyacaktır; sonuçta global bir kültürden söz edilebilirse de, bu kültür bir tek yerelin kültürü değil, karşılıklı etkileşimin ve paylaşımın ifadesi olan melez bir kültür olacaktır (Lughod, 1998).²

2.4. Küreselleşmenin Dostları ve Düşmanları

Küreselleşme dostları kadar düşmanları, taraftarları kadar karşıtları da olan bir süreçtir. Genelde özgürlüğe, bireyciliğe, piyasa ekonomisine, serbest ticarete, insan hakları ve demokrasiye vurgu yapan felsefi, ideolojik, iktisadi ve siyasi yaklaşımlar küreselleşmeye taraftar bir görüntü sergilerken; kolektivist, toplumsu, ulusalcı, korumacı ve radikal siyasi, ideolojik veya felsefi yaklaşımlar küreselleşmeye karşı çıkmaktadırlar. Bu çerçevede çeşitli versiyonlarıyla liberaller, özgürlük ve serbest piyasa yanlıları, dünya ile bütünleşme taraflısı ılımlı Müslüman ve “liberal İslâmcı” çevreler, demokrasi-hukuk devleti-insan hakları temelli görüşleri savunan demokratlar ile dışa açılma ve rekabet yanlısı işadamları, yatırımcılar ve tacirler küreselleşmenin dostları olarak nitelendirilebilirler.

Bunun aksine başlıca küreselleşme karşıtları arasında gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerdeki işçi sendikaları, komünistler, sosyalistler, radikal sol, radikal İslâmcı ve radikal milliyetçi hareketler, çevreciler, ulus-devletçiler ile dışa kapanmacı ve kendine yeterlikçiler sayılabilir. Her bir grubun küreselleşmeye karşı çıkış gerekçesi, içinde yer aldığı siyasi çizgi veya öne çıkardığı referans çerçevesine göre değişebilmekte, geliştirilen argümanlar arasında sömürü, eşitsizlik, gelir dağılımında adaletsizlik ve ulusal egemenlik temelli argümanlar yer almaktadır.

² Küreselleşmenin yerel kültürleri ne yönde tehdit ettiği ve yerelin akıbeti üzerinde oynadığı rol konusundaki tartışmalar hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bülbül (tarihsiz).

Ulusal egemenlik veya bağımsızlık-küreselleşme ikileminde bir tercih yapmak gerekse bağımsız, ama görece geri kalmış, dış dünyadan soyutlanmış, otokratik merkezîyetçi bir yönetimin egemen olduğu bir ülkenin mi; yoksa dünya ülkeleriyle karşılıklı bağımlı, ama daha gelişmiş, müreffeh, hukukun üstünlüğüne dayalı, daha özgür ve demokratik bir ülkenin mi daha tercihe değer olacağı konusunda küreselleşme taraftarlarıyla karşıtları arasındaki ihtilâf kolay kolay sonuçlanmaya-çağa benzemektedir.

2.5. Küreselleşmenin Geleceği

Küreselleşme elbette ki sadece olumlu tarafları olan, herkes için refah, mutluluk ve kalkınma vaat eden bir süreç değildir. Getirdiği veya ima ettiği olumlu gelişmeler ve fırsatlar yanında potansiyel ya da fiilî maliyetler, dezavantajlar ve riskler de taşıyan bir süreçtir. Ticaretin, üretim ve refahın artması, pazar hacminin genişlemesi, demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerin gelişmesi gibi artıları yanında, egemenliğin içerik değiştirmesi, ekonomik ve siyasî krizlerin bulaşıcı hâle gelmesi, ulus devletin zayıflaması, bazı ülke veya bölgelerin kalkınma yarışında iyice geride kalmaları gibi eksileri veya riskleri de bulunmaktadır. Bu çalışmada yer darlığı gözetilerek bunların ayrıntılarına girilmemiştir.³ Burada yalnızca küreselleşmenin geleceğine, onun önlenemez, durdurulamaz bir süreç olup olmadığına değinmekle yetinilmiştir.

Bu çerçevede altı çizilmesi gereken bir nokta, bazı hararetli küreselleşme savunucularının iddialarının aksine küreselleşme süre-

cinin önlenemez, durdurulamaz ve geri döndürülemez bir süreç olmadığıdır. Küreselleşmenin tek başına hiçbir devletin tamamen kontrolünde olmayan, çok boyutlu, karmaşık ve karşı konulması güç bir süreç olduğu bir gerçektir. Ancak küreselleşmenin yavaşlatılması da, hatta, daha zayıf bir olasılık da olsa, tersine çevrilmesi de mümkündür. Nitekim 1870-1914 arasını kapsayan dönemde şahit olunan bundan önceki küreselleşme dalgası önce I. Dünya Savaşı ve 1929 buhranı, ardından da II. Dünya Savaşı gibi felâketlerle sekteye uğramıştır. Savaş yorgunu veya bunalımla boğuşan ülkelerin, sorunlarını iç kapatarak, dış rekabeti engelleyerek aşabileceklerini düşünmeleri sonucu dünya ticaret hacmi daralmış, yatırımlar düşmüş, sonuçta refah azalmıştır.⁴ Günümüzde de ABD'nin, özellikle 11 Eylül faciası sonrasında giriştiği saldırgan, dayatmacı ve herkesi dost-düşman şeklinde kolayca kategorize edici politikalara Avrupa Birliği, Çin, Hindistan ve Japonya gibi öteki yükselen güçlerin aynı dilden karşılık vermeye kalkışmaları hâlinde ortaya çıkması muhtemel dünya, küreselleşmenin gerilediği, büyüme oranlarının düştüğü ve ticaret hacminin daraldığı, refah düzeyi azalan, beşerî sermayesi ve altyapısı tahrip olmuş, yıkım ve felâketin egemen olduğu bir dünyadır.

Kimilerinin ABD'nin giriştiği saldırıları küreselleşme adına yaptığı, dolayısıyla bizzat küreselleşmenin yıkım ve felâket getiren bir süreç olduğu argümanı ciddi biçimde sorgulanması gereken bir argümandır. Özü itibarıyla zor ve dayatmaya karşı olan demokrasinin "militan yöntemlerle savunulması" argümanındaki içsel çelişkiye benzer biçimde, özü itibarıyla sınırların açılması, ticaretin serbestleştirilmesi, insan trafiği ile mal ve

³ Küreselleşmenin muhtemel fırsatları ve riskleri ile küreselleşmeye taraftar olanlar ve karşı çıkanların ileri sürdükleri gerekçeler konusunda daha detaylı değerlendirmeler için, bkz. örneğin Acar (2002), Lindsey (2002) ve Woods (2000). Küreselleşme ve kriz konusunda bkz. Toprak (2001), Aktan ve Şen (1999). Küreselleşme ve bölgesel bütünleşmeler konusunda bkz. DPT (1995).

⁴ Küreselleşme sürecinin önceki yayılma dalgaları ve Türkiye ekonomisinin bu dalgalardan özellikle bölüşüm ilişkileri bakımından nasıl etkilendiği konusunda bir çözümlenme için bkz. Yeldan (2001).

sermaye akımlarının önündeki engellerin kaldırılması süreci olan küreselleşmenin de silâh zoruyla dayatılması bir çelişkidir. Bu anlamda ABD'nin yaptığı *küreselleşmeden* ziyade, olsa olsa bir *cebrî küreselleştirme* olabilir, ki bunun barış ve ticaret yönelimli küreselleşmeyle bir ilgisinin olmadığı açıktır.

Her ne kadar, çok kısa dönemde ABD'nin karşısına çıkacak askerî açıdan caydırıcı bir blokun olmaması durumu zorlaştırırsa da, AB'nin başını çektiği dünya kamuoyu, sorunların BM şemsiyesi altında hukukî meşruiyete dayalı barışçı yollardan çözülmesi yönünde bastırmaktadır. ABD yönetimine şu an egemen olan agresif, köktenci, hoş gitmeyen ülkeler ve rejimleri zor kullanarak hizaya getirmeyi amaçlayan şahin politikaların uzun vadede sürdürülebilirliği çok tartışmalıdır. Savaş, yıkım ve icbara dayalı politikaların gerek hedef ülkelere, gerekse bizzat bu politikalarından medet umanlara katlanılmaz bedeller ödeteceği eninde sonunda anlaşılacak ve sağduyu galip gelecektir. ABD'nin Irak'ta bir batağa saplandığının iyice belirginleşmesi ve Amerikan kamuoyunda giderek yükselen hoşnutsuzluk bunun ilk işaretleridir. Dolayısıyla uzun vadede küreselleşmenin geleceğiyle ilgili olarak sürecin demokratikleşme, serbest ticaret ve gönüllü ilişkilere dayalı doğal mecrasında devam etmesinin daha güçlü bir olasılık olduğu söylenebilir. Bu durumda; gelecekte ülkeler arası sınırların daha da aşılacağı, ulus devletin zayıflamaya devam edeceği, federatif, ulus-üstü yapıların güç kazanacağı, mallar ve insanların ülkeler arasında daha rahat dolaşabilir hâle geleceğini tahmin etmek mümkündür.

3. Küreselleşmenin Ölçülmesi

Küreselleşmenin ne olduğu, ne getirip ne götürdüğü, yararları ve zararları üzerine çok şey söylenmesine karşın, onun nasıl ölçülebi-

leceği, ülkelerin bu açıdan nasıl karşılaştırılabileceğine ilişkin fazla bir şey söylenmiş değildir. Küreselleşmenin çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olması küreselleşmeyi ölçen basit bir indeks geliştirilmesini güçleştiren bir faktördür. Ancak, "gidemediğin yer senin değildir" özdeyişine benzer biçimde "ölçemediğin şey hakkında isabetli çözümleme yapmak mümkün değildir" denebilir. Aynı gerçeği vurgulamak üzere İngiliz fizikçi Kelvin, "Üzerinde konuştuğunuz şeyi ölçebildiğiniz ve rakamlarla konuşabildiğiniz sürece, onunla ilgili bir şeyler biliyorsunuz demektir; fakat onu ölçemediğiniz ve rakamlarla ifade edemediğinizde sahip olduğunuz bilgi, kayda değmez ve yetersiz niteliktedir." Kısa-za zorluğuna ve yetersizliğine rağmen küreselleşmeyi ölçen bir indeks geliştirilmesi, buna dayanarak ülkelerarası mukayeseli analizler yapılması önem taşımaktadır.

Bu konuda arzu edilen kapsamlılık derecesine göre farklı kriterlerden oluşan indeksler düşünülebilir. Hem ekonomik, hem siyasi hem de kültürel boyutuyla küreselleşmeyi ölçmesi arzu edilen bir indeks her üç boyutla ilgili göstergelere müracaat etmesi gerekir. Ekonomik küreselleşme düzeyini ölçmek için kullanılacak göstergeler arasında ülkeler arasındaki insan trafiği (dış seyahat sayısı), mal-hizmet trafiği (ticaret hacmi), sermaye hareketleri, iletişim trafiği (telefon ve faks kullanımı), internet (e-ticaret, e-devlet, e-egitim...) kullanımı, dışa açılma derecesi, koruma oranları sayılabilir. Siyasal küreselleşme için akla gelen göstergeler ise, örneğin serbest ve müdahalesiz seçimler, insan haklarının garanti edilme düzeyi, yönetimin çürümüşlüğü ya da yozlaşma düzeyi, şeffaflık, hesap verebilirliktir. Küreselleşmenin kültürel boyutunu ölçmek için de yerli/yabancı kitap, gazete ve dergi satışları, yine yerli/yabancı kaset, CD, DVD satışları, yurtdışı seyahatler, yerli/yabancı turist sayısı, yabancı

dil öğrenme olanakları ve yabancı dil bilen kişi sayısı, yılda düzenlenen uluslararası panel, konferans, sempozyum vb. bilimsel toplantı, fuar, festival vb. kültürel etkinlik sayısı gibi göstergeler kullanılabilir. Ancak bunların tümünü tek bir indekste tutarlı biçimde bir araya getirmenin son derece zor olacağı ortadadır. İkinci bir alternatif, küreselleşmenin her bir farklı boyutuyla ilgili ayrı bir endeks geliştirmek olabilir.

Foreign Policy Magazine ile A.T. Kearney şu ölçüm kriterlerini kullanarak iktisadî merkezli bir küreselleşme indeksi geliştirmiştir. 1. Mal ve hizmetler: İç ve dış fiyatların yakınlaşma düzeyi, dış ticaretin millî gelir içindeki payı, 2. Finans: doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları, vergilerin millî gelir içindeki payı, 3. İletişim: Uluslararası para havaleleri ve diğer transferlerin ulusal gelir içindeki payı, dakikada kişi başına düşen uluslararası telefon görüşmesi, turist sayısı, 4. Teknoloji: Online nüfusun toplam nüfus içindeki payı, kişi başına düşen internet sağlayıcısı ve güvenlik servisi sayısı. Bu kriterlere göre dünyada en küreselleşmiş yirmi ülkenin sıralaması Grafik 1'de görülmektedir.

Küresel ilk yirmiye giren ülkelere bakıldığında bazı sürpriz bulgular dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki, en küreselleşmiş ülke hangisidir dense pek çok kişinin aklına ilk gelecek olan ABD'nin yukarıdaki ölçütlere göre ancak 12. sırada yer almasıdır. Yine bir sürpriz bulgu, pek çok kimsenin hiç aklına gelmeyecek biçimde, bir gelişmekte olan ülke olan Singapur'un küreselleşme yarışının en tepesinde yer almasıdır. Singapur'un yanı sıra gelişmekte olan öteki ülkeler olarak ilk yirmide Macaristan, İsrail ve Malezya bulunmaktadır. Ayrıca İrlanda, Portekiz ve İspanya gibi AB'ye sonradan katılan, görece AB'nin kıdemli üyelerinin gerisinden gelen, ülkelerin de listede yer bulduğu dikkati çek-

mektedir. Bu bulgular, küreselleşmenin yalnızca gelişmişlerin tekelinde olmayan, az gelişmişlerin de yarışta kendilerine yer bulduğu bir süreç olduğunu ima etmektedir.

4. Küreselleşme, Eşitsizlik, Yoksulluk, Yolsuzluk ve Beşerî Gelişme

Küreselleşme süreciyle ilgili olarak kuşkusuz en fazla tartışma yaratan konular arasında gelir dağılımındaki bozulma, zenginlerle yoksullar arasındaki mesafenin açılıp açılmadığı ve yoksulluğun küreselleşmenin sonucu olup olmadığı gibi konular yer almaktadır. Bu bölümde bu konularla küreselleşme arasındaki ilişki irdelenmiştir. Önce küreselleşme-eşitsizlik ilişkisine, sonra küreselleşme-özgürlük-yoksulluk ilişkisine, daha sonra da küreselleşme ile yaşam ümidi, bebek ölümleri, çocuk işçi ve beşerî gelişme indeksi gibi insan refahı, mutluluğu ve beşerî gelişme düzeyini yansıtan göstergeler arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Bu göstergelerin, küreselleşme sürecinin hızlandığı son otuz-kırk yıllık dönemde nasıl bir gelişme seyri içinde olduğuna göz atmak küreselleşmenin eşitliği bozucu ve yoksullaştırıcı bir süreç olduğu yolundaki iddiaların geçerliliğine ışık tutacaktır.

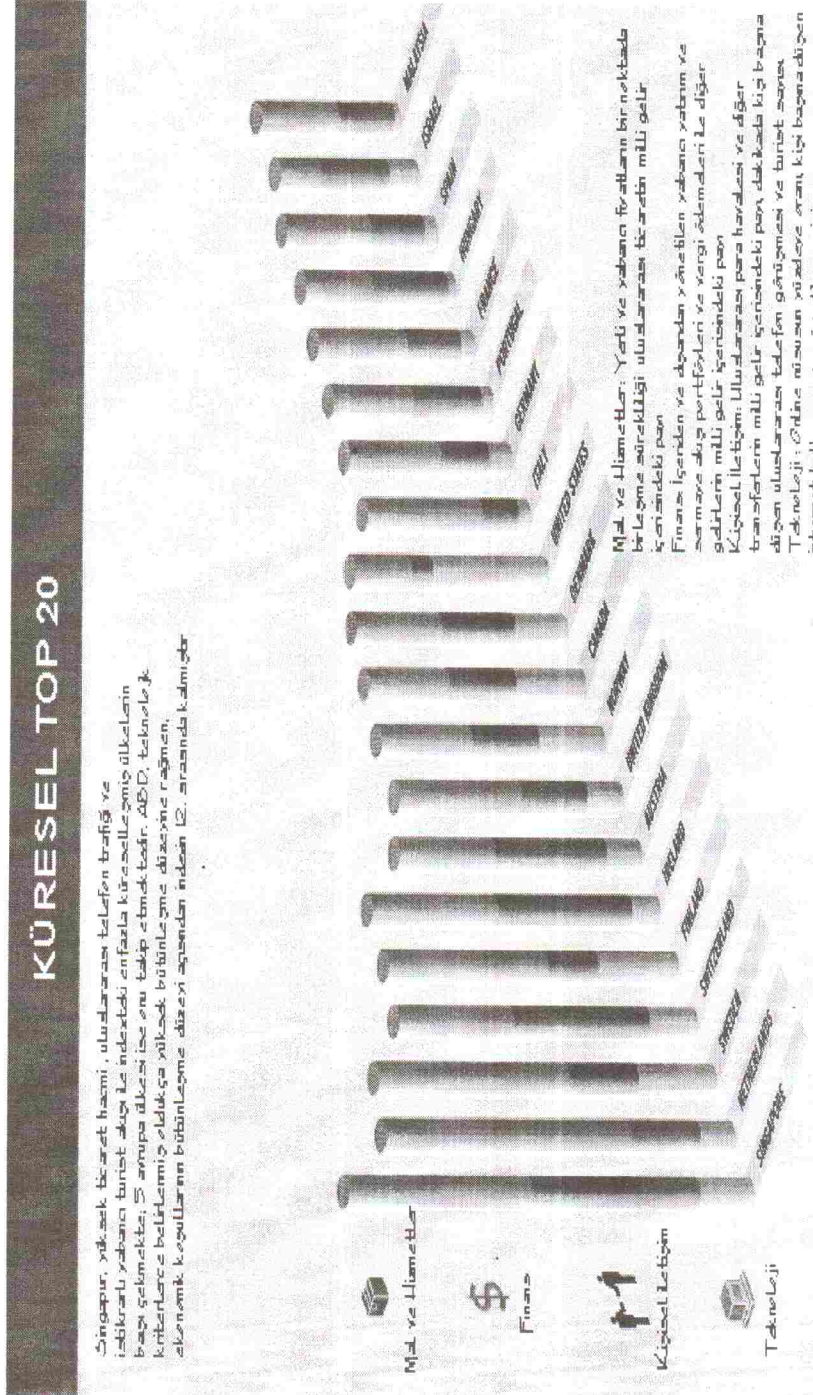
4.1. Küreselleşme ve Eşitsizlik: Zengin

Daha Zengin, Yoksul Daha Yoksul mu?

Küreselleşme karşıtları tarafından en sık gündeme getirilen konu küreselleşmenin gelir dağılımını bozduğu, zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul hâle getirdiğidir. Küreselleşme yandaşları ile karşıtları arasındaki başlıca ihtilâf konularından biri olan zengin-yoksul arasındaki uçurum daha uzun süre ihtilâf konusu olacağına benzemektedir. ABD'de Clinton yönetiminde ekonomi danışmanlığı yapmış olan Laura Tyson'ın da aralarında bulunduğu birçokları "küreselleşme yaygınlaştıkça zengin ve yoksul ülkeler arasındaki kişi başına gelir farkı artmıştır" (Cutter

Grafik 1: Küreselleşme Yarışında En Önde Giden Yirmi Ülke

1.Singapur, 2. Hollanda, 3.İsveç, 4.İsviçre, 5.Finlandiya, 6.İrlanda, 7.Avusturya, 8.İngiltere, 9.Norveç, 10.Kanada, 11.Danimarka, 12.ABD, 13.İtalya, 14.Almanya, 15.Portekiz, 16.Fransa, 17.Macaristan, 18.İspanya, 19.İsrail, 20.Malezya (Kaynak: Kearney, 2001)

vd., 2000) derken, benzer biçimde bazıları “Yirminci yüzyılın son on yılında defalarca tekrar edilen yoksulluğu azaltma vaatlerine karşın, yoksulluk içinde yaşayanların sayısı neredeyse 100 milyon arttı” (Stiglitz, 2002) başkaları bu görüşü paylaşmamaktadır. Örneğin Dünya Bankası’ndan D. Dollar ve A. Kraay (2000) eldeki eniyi verilerin bunun tam aksini gösterdiğine işaret etmektedirler. Salai-Martin (2002)’nin bulgularına göre son yirmi yılda hem dünyadaki yoksulluk oranı hem de küresel gelir eşitsizliği ciddi ölçülerde azalmıştır. Yine Norberg (2001) ve Vasquez (2003) de küreselleşmenin yoksulların durumunu iyileştirdiğini, eskiden yalnızca zenginlerin yararlanabildiği pek çok mal ve hizmetin küreselleşme sayesinde yoksullar tarafından da erişilebilir hâle geldiğini belirtmektedirler.⁵

Acaba küreselleşme ile gelir dağılımı arasında sistematik bir ilişki var mıdır? Bu konuda küreselleşme indeksi geliştirmiş Kearney (2001)’in çalışması ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Kearney’e göre küreselleşme karşıtlarının, sık sık gündeme getirdikleri “küreselleşmenin gelir eşitsizliğini artırdığı” iddiası, kendi içerisinde düşünüldüğünde önemli olmakla birlikte, çok sayıda diğer önemli faktörü gözmezden gelmektedir. Bir ekonominin sahip olduğu gelir eşitsizliği, küreselleşmeye veya serbest ticarete verdiği önemden çok tarihî, iktisadî gelişmesi, ücretler ve gelirler üzerine konulan kontroller ile, refah ve eğitim programlarıyla ilgili olabilir. Dahası empirik veriler, gelir eşitsizliği ve küreselleşme arasındaki ilişkiyi, küreselleşmeyi gelir dağılımındaki bozulmanın baş sorumlusu olarak görenlerin ileri sürdüklerinden çok daha farklı biçimde ortaya koymaktadır (bkz. Grafik 2). Polonya, İsrail, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan gibi küreselleşme seviyeleri yük-

sek, gelişmekte olan piyasalar, Küreselleşme Endeksi’ne göre alt sıralarda yer alan örneğin Rusya, Çin ve Arjantin gibi ülkelere göre çok daha fazla eşitlikçi bir gelir dağılımı sergilemektedirler. Yine de bazı istisnalar yok değildir. Örneğin, Malezya, Polonya’ya göre daha fazla küreselleşmiş olmasına rağmen, Polonya, Malezya’dan daha eşitlikçi bir gelir dağılımına sahiptir. Fakat gerek gelişmiş ekonomilere, gerekse gelişmekte olan piyasalara sahip ülkelerin pek çoğu için geçerli sayılabilecek genel görüntü, daha yüksek küreselleşme düzeyinin daha eşit bir gelir dağılımıyla birlikte bulunduğuudur.

4.2. Küreselleşme, Özgürlük ve Yolsuzluk

Küreselleşme ile ilgili ilginç tartışmalardan biri de küreselleşme, özgürlük ve yolsuzluk arasında bir ilişki kurulup kurulamayacağıdır. Yapılan empirik çalışmalar küreselleşme ile özgürlük arasında pozitif, buna karşılık küreselleşme ile yolsuzluk arasında negatif bir ilişki kurulabileceğine işaret etmektedir. CATO Institute, Fraser Institute, Freedom House gibi kuruluşların yayınladıkları raporlar ve endeksler daha özgür ülkelerin daha yüksek kişi başına gelir düzeyine sahip, küreselleşme yarışında daha önde giden, yolsuzlukların nispeten daha az görüldüğü ülkeler olduklarına işaret etmektedir. Fraser Institute tarafından yayınlanan 2001 yılı verilerine dayanarak hazırlanmış olan Dünya Özgürlük Raporu’na⁶ göre, ekonomik özgürlük sıralamasında ilk beş sırayı Hong Kong, Singapur, ABD, Yeni Zelanda ve İngiltere almaktadır. Türkiye ise Bulgaristan ve Venezüella ile birlikte, toplam 123 ülke arasında 103. sırada bulunmaktadır.

⁵ Küreselleşmenin yoksullaşmayı artırması konusundaki eleştirel görüşler için ayrıca bkz. Şenses (2001), Chossudovsky (1999).

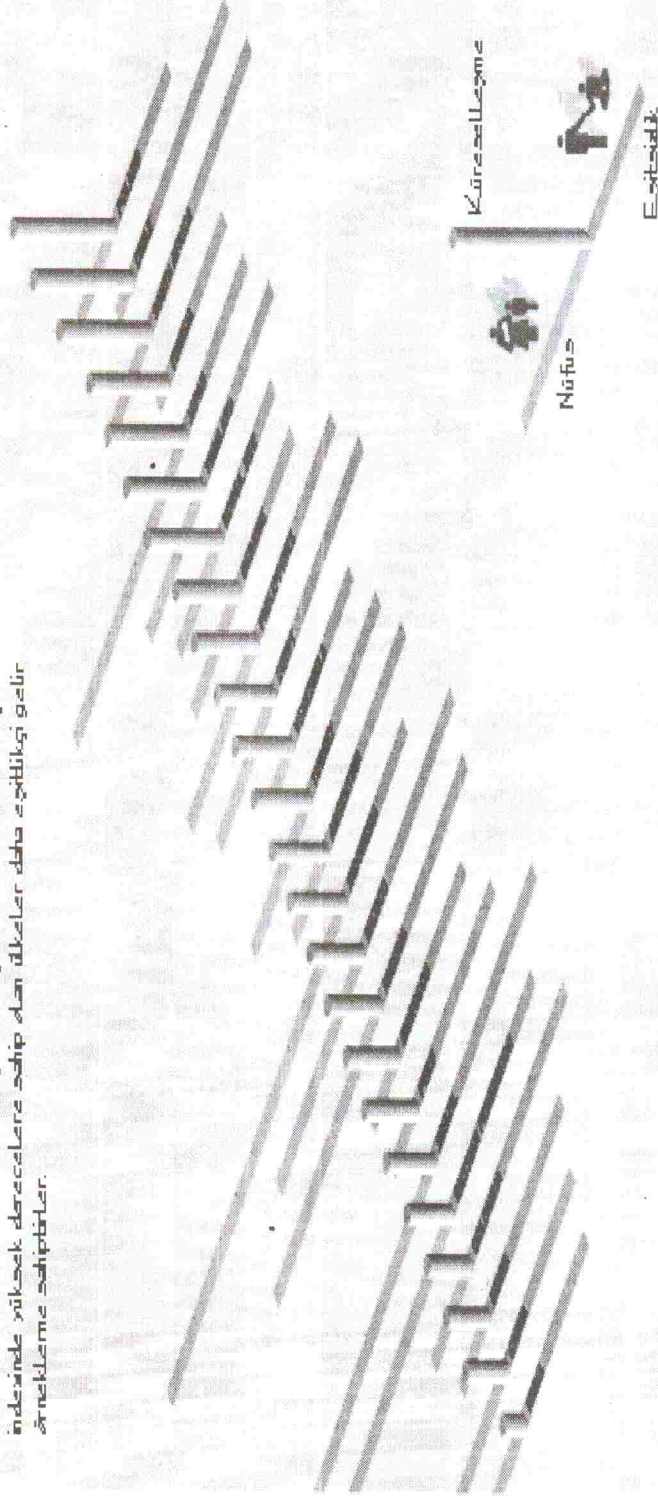
⁶ Raporun hazırlanmasında hukuk devleti, mülkiyet hakları, ticarî serbestlik, sınırlı devlet ve makul ölçülerde regülasyon gibi esaslar dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede kişisel tercih, gönüllü mübadele, rekabet, kişiliğin ve mülkiyetin korunması gibi kriterler hakkında 38 farklı değişken ait değerler kullanılmaktadır.

Grafik 2: Küreselleşme ve Eşitsizlik İlişkisi

1. Polonya, 2.Şili, 3.G. Afrika, 4.Tunus, 5. Japonya, 6.Tayland, 7. G. Kore, 8.Ukrayna, 9. Filipinler, 10. Mısır, 11. Venezüela, 12. Türkiye, 13. Arjantin, 14. Endonezya, 15. Meksika, 16. Nijerya, 17. Fas, 18. Peru, 19. Brezilya, 20. Rusya, 21. Kolombiya, 22. Kenya, 23. Çin, 24. Hindistan. (Kaynak: Kearney, 2001)

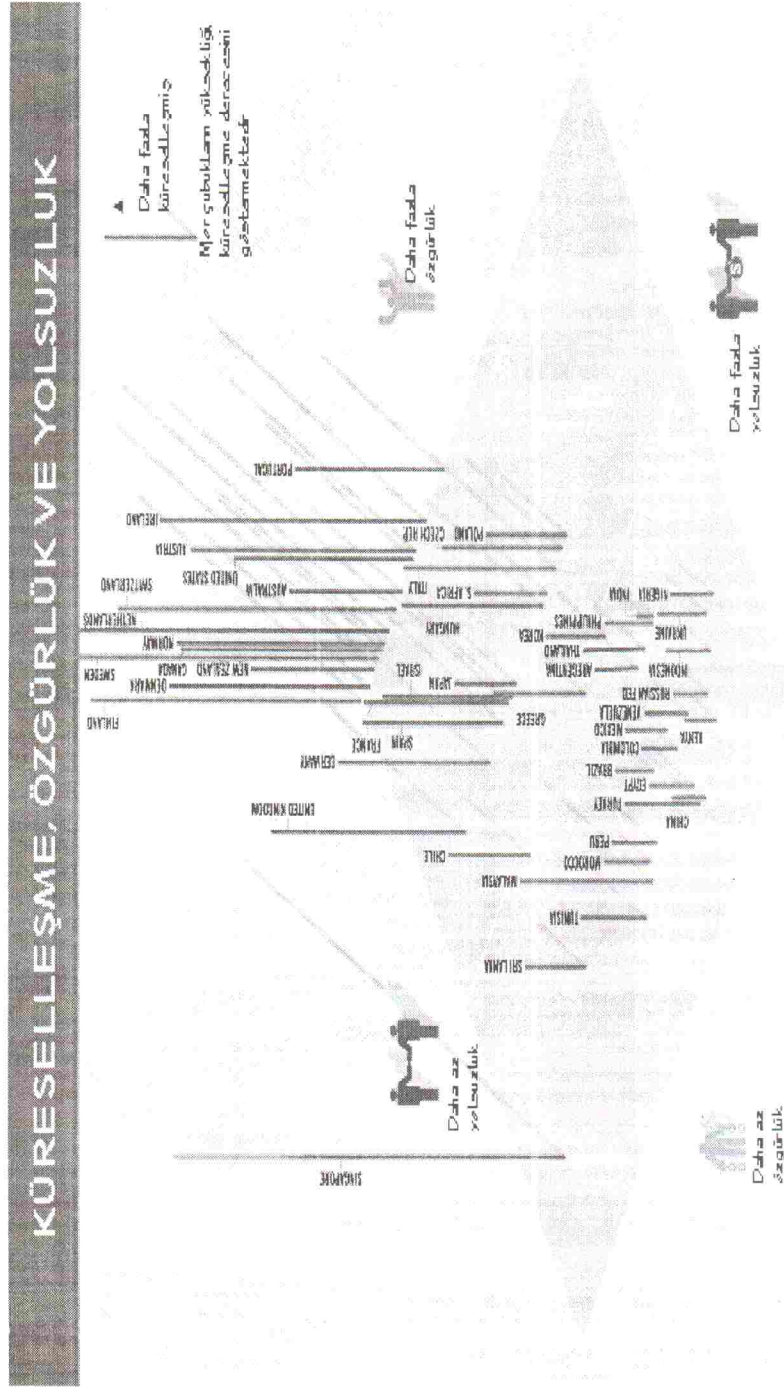
KÜRESELLEŞME VE EŞİTLİK

Daha fazla küreselleşmiş topluluklar daha mı eşitlerdir? Hayır, bu gerekli bir koşul değildir. Bazı istisnalar dahilinde dünyada ki diğer ülkelerle düşük düzeyde bütünleşmiş olan ülkeler, daha çarpık bir gelir dağılımı sorguladuktan; küreselleşme indeksinde yüksek derecelere sahip olan ülkeler daha eşitliği gelir örneklerine sahiptirler.

Grafik 3: Özgürlük, Yolsuzluk ve Küreselleşme İlişkisi

Sol kare (daha az özgürlük -daha az yolsuzluk): Singapur, Sri Lanka, Tunus. Ön kare (daha az özgürlük- daha fazla yolsuzluk): Meksika, Çin, Türkiye, Peru, Fas, Brezilya, Kenya, Rusya, Venezuela, Endonezya, Ukrayna, Nijerya, Hindistan, Arjantin, Filipinler, Kore. Sağ kare (daha fazla özgürlük -daha fazla yolsuzluk): Polonya, Çek Cumhuriyeti, İtalya. Arka kare (daha fazla özgürlük- daha az yolsuzluk): Finlandiya, İsveç, Hollanda, İsviçre, İrlanda, ABD, Avustralya, Kanada, Danimarka, Y. Zelanda, UK, Almanya, Fransa, Japonya. (Kaynak: Kearney, 2001)

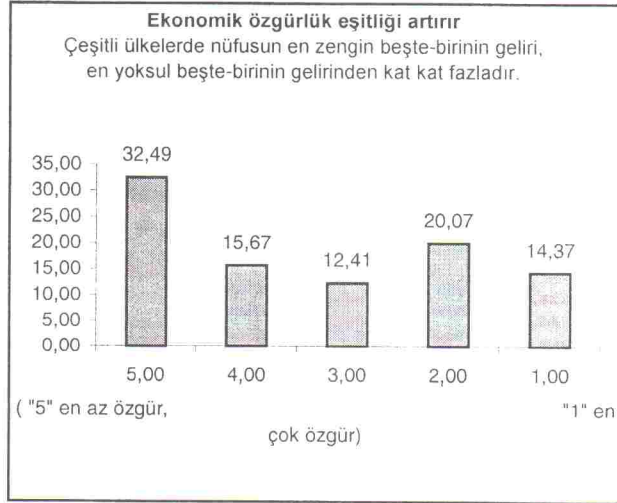
Ekonomik özgürlükler sıralamasında önde gelen ülkelerin, küreselleşme bakımından da daha ileride ülkeler olması dikkat çekicidir.⁷

Çeşitli ülkelerde yolsuzluklara karşı yapılan mücadeleyi inceleyip başarı düzeyine göre değerlendirme yapan Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International—TI)'nin çalışmaları da, küreselleşme yarışında geride kalan ülkelerin yolsuzlukları önlemede de başarılı olamayan ülkeler olduklarına işaret etmektedir. TI yolsuzluk indeksinde yer alan “en temiz” 12 ülkenin 9'unun Kearney/FPM endeksinde en küreselleşmiş ilk 20 ülke arasında yer alması kayda değerdir. “En kirlili” 12 ülkenin tamamı düşük gelirli az gelişmiş ülkelerdir.⁸

Küreselleşme, yolsuzluk ve özgürlük düzeyi açısından ülkeleri aynı anda karşılaştırabilmesi bakımından Kearney (2001)'in bulguları daha da ilginçtir (bkz. Grafik 3). Grafiğin incelenmesinden görülebileceği gibi, daha az özgürlük-daha fazla yolsuzluk karesinde küreselleşme bakımından geride kalmış ülkelerin, bunun tam tersine, daha fazla özgürlük-daha az yolsuzluk karesinde ise küreselleşmede daha öncül ülkelerin yoğunlaşması oldukça anlamlıdır. Grafik 4, ekonomik özgürlüğün

daha fazla olduğu ülkelerde nüfusun en yoksul beşte birlik dilimi ile en zengin beşte birlik dilimi arasındaki gelir uçurumunun daha az özgür ülkelere oranla daha düşük olduğuna, bir başka deyişle özgürlüğün daha eşitlikçi bir gelir dağılımıyla uyumlu olduğuna işaret etmektedir. Bu bulguyu destekler biçimde Norberg (2001), 1990'lı yıllarda küreselleşen az gelişmiş ülkelerin ortalama büyüme hızının (% 5), küreselleşemeyenler (% -1,1) ve sanayileşmiş ülkeler (% 1,9) ortalamasından hayli yüksek olduğunu kaydetmektedir.

Grafik 4: Ekonomik özgürlük-gelir dağılımında eşitlik ilişkisi.

Kaynak: Norberg (2001).

⁷ Kearney/FPM küreselleşme endeksinin ilk 20 ülkesiyle ekonomik özgürlük endeksinin ilk 20 ülkesi arasında 14'ü ortaktır. Türkiye kamu harcamaları, vergiler ve KİT'lerin varlığına bağlı devletin büyüklüğü bakımından 40., mevzuat ve mülkiyet hakları bakımından 93., güvenilir ve sağlam para akışı bakımından 117., yabancılarla ticaret özgürlüğü bakımından 58. sırada yer almaktadır (Gwartney ve Lawson, 2003). Politik özgürlükler ve sivil haklar konusunda ülkelerin durumu hakkında bkz. Freedom House (2003).

⁸ En temizler: Finlandiya, İzlanda, Danimarka, Yeni Zelanda, Singapur, İsveç, Hollanda, Avusturya, Norveç, İsviçre, Kanada, Lüksemburg. En kirliler: Bangladeş, Nijerya, Haiti, Paraguay, Myanmar, Tacikistan, Gürcistan, Kamerun, Azerbaycan, Angola, Kenya, Endonezya. Türkiye 133 ülke arasında 77. sırada. (Zaman, 8 Ekim 2003)

4.3. Küreselleşme ve Beşerî Gelişme

Küreselleşmeyle ilgili tartışmalar özellikle bu olgunun zenginlerle yoksullar arasında gelir dağılımındaki eşitsizliği artırıp artırmadığı konusunda yoğunlaşmaktadır. Küreselleşme karşıtlarının da sıklıkla belirttikleri gibi, insan refahı ya da mutluluğunun servetle aynı şey olmadığına dikkati çeken Goklanç (2002), yalnızca “Gelir eşitsizliği bozuldu mu?” sorusuyla sınırlı tartışmaları isabetsiz bulmakta, bu tartışmaların için daha önemli

boyutlarını gözden kaçırdığını vurgulamaktadır. Ona göre, asıl önemli olan sorun gelir farklarının büyüyüp büyümediği değil, küreselleşmenin refahı artırıp artırmadığı; dahası, refah düzeyindeki eşitsizlik artıyor olsa bile, zenginlerin durumundaki iyileşmenin yoksulların yoksullaşması pahasına olup olmadığıdır. Beşerî refahın

kişi başına gelirden daha isabetli ölçütleri açlık tehlikesinden azade olmak, bebek ölümleri, çocuk işgücü kullanımı, eğitim, temiz suya erişim olanakları ve ortalama ömür beklentisi olarak sayılabilir. Bu açıdan küreselleşme sürecinin belirginlik kazandığı son kırk yıllık dönemde zenginlerle yoksullar arasındaki mesafeye ne olduğuna bakmak ilginç ipuçları verebilir.

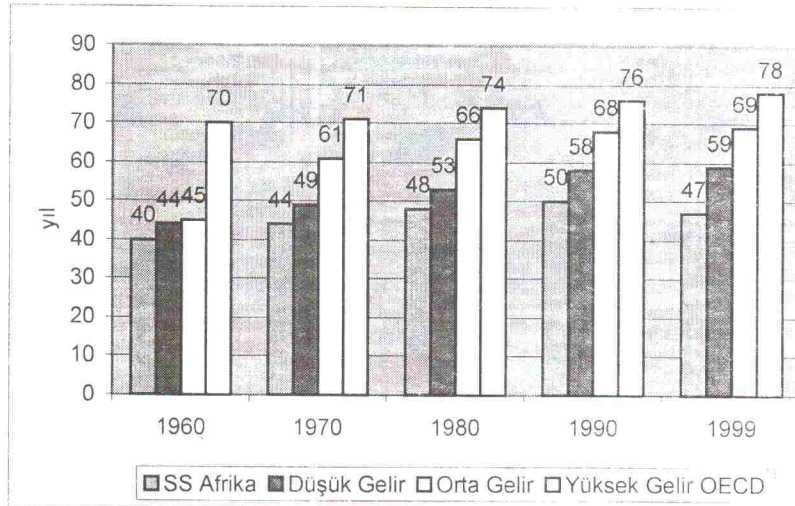
4.3.1. Yaşam Ümidi

Dünya Bankası'nın 2001 tarihli *Dünya Gelişme Göstergeleri* adlı raporunda yer alan verilere göre, 1960-99 döneminde, ortalama ömür beklentisi de denen, yaşam ümidi açısından dört farklı gelir grubuna dahil ülkelerde meydana gelen değişme Grafik 5'te gösterilmiştir.

Grafik 5'ten de görüldüğü üzere 20. yüzyılın son 40 yıllık bölümünde genel olarak görece zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki mesafe daralmıştır. Yaşam ümidi 1960'tan 1999'a yüksek gelirli OECD ülkelerinde 70'den 78'e 8 yıl uzarken, orta gelir grubunda 45'den 69'a 24 yıl, düşük gelir grubunda 44'ten 59'a 15 yıl uzamıştır. Sahra-altı (Sahra Çölü'nün güneyinde kalan) Afrika'da 1990'larda gözlemlenen yaşam

ümidindeki azalma, AIDS salgını, sıtma hastalığının geri dönmesi ve durumu daha zorlaştırır biçimde bazı bölgelerde yaşanan sınır çatışmaları ve sivil savaşların bir sonucudur.

Grafik 5: Yaşam ümidi, 1960-99.

Kaynak: World Bank 2001.

4.3.2. Bebek Ölümleri

Zenginlerle yoksullar arasındaki boşluk açısından beşerî gelişmenin ne yönde hareket ettiği konusunda fikir verebilecek bir başka gösterge bebek ölümleridir. "Canlı doğan her 1000 bebekten 1 yaşına varmadan ölen bebek sayısı" olarak tanımlanan bebek ölüm oranı bakımından 1960-99 döneminde yaşanan gelişme Grafik 6'da gösterilmiştir.

Grafik 6'dan izlenebileceği gibi, 20. yüzyılın son dört onyılında bebek ölümleri açısından da zenginlerle yoksullar arasındaki açık daralmıştır. En zengin ülkelerde bebek ölüm oranı 30'dan 6'ya 24 adet azalma gösterirken, aynı dönemde en yoksul Sahra-altı Afrika ülkelerinde bu rakam 164'ten 92'ye 72 adet, düşük gelirli ülkelerde 159'dan 77'ye 82, orta gelirli ülkelerde ise 120'den 31'e 89 azalmıştır. Bebek ölümlerinin azal-

masının başlıca sebebi tıp teknolojisinde, ilaç sanayisinde ve sağlık hizmetlerindeki gelişmelerdir.

Çocuk işgücü kullanımına ilişkin istatistikler de bebek ölümlerindeki azalma trendiyle uyumludur. Yüksek gelirli OECD ülkelerinde 1960'larda %4 olan çocuk işgücü 1980'lerde tamamen ortadan kaybolurken, 1960'lardan 1999'a düşük ve orta gelirli ülkelerde sırasıyla %32'den 19'a (13 puan) ve %28'den 7'ye (21 puan) düşmüştür (World Bank, 2001).

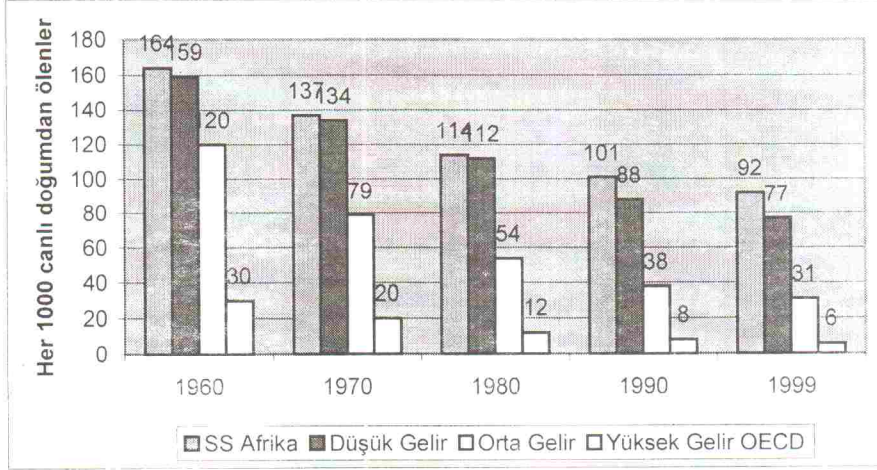
4.3.3. Beşerî Gelişme Endeksi

Son olarak, küreselleşmenin hızlandığı dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki refah farkının açılıp açılmadığına, BM tarafından geliştirilmiş olan, yaşam ümidi, okur yazarlık oranı, kişi başına gelir ve ekonomik büyüme gibi sosyal göstergelerle iktisadî göstergelerin bir bileşkesinden oluşan *Beşerî Gelişme Endeksi* (Human Development Index: HDI) açısından son dönemlerdeki gelişmelere bakıldığında da benzer bir trend gözlenmektedir. Grafik 7, beşerî gelişme endeksinin yirminci yüzyılın son çeyreğinde farklı gelir grubuna mensup ülkelerde sergilediği değişimi göstermektedir.

Buna göre, beşerî gelişme endeksinin geliştirildiği 1975 yılından bu yana yüksek gelişmişlik düzeyinde olsun, orta veya düşük gelişmişlik düzeyinde olsun bütün ülke grupları beşerî gelişme yönünden iyileşme göstermektedirler, ki buna üçte ikisi düşük gelişmişlik grubunda yer alan Sahra-altı Afrika ülkeleri de dahildir. Maksimum 1,0 ölçeğine göre tasarılan HDI endeksi düşük gelişme kuşağındaki ülkelerde son çeyrek yüzyılda 0,33'ten 0,44'e (11 puan), orta gelişme kuşağındakilerde 0,51'den 0,68'e (17 puan), yüksek gelişme kuşağındakilerde ise 0,83'ten 0,91'e (8 puan) yükselmiştir.

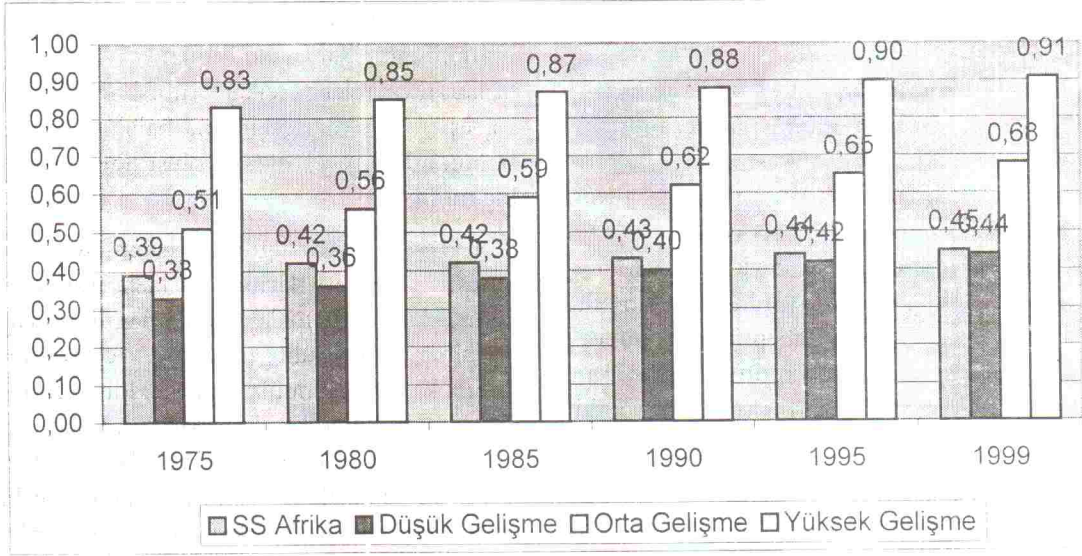
Küreselleşme-yoksullaşma bağlamındaki tartışmalara ışık tutmaya yardımcı olacak ilginç bir örnek, Zambia'nın durumudur. Zambia'da bu dönemde hem yaşam ümidinin hem de kişi başına GSYH'nın azalması sebebiyle HDI düşmüştür. Bunun başlıca sebebi olarak küreselleşmenin Zambia'ya zarar vermesinden ziyade, iç çatışmalar yüzünden komşu ülkelerden çok sayıda göçmen almış olması daha akla yakın gelmektedir. İlginçtir ki, GSYH'sinin %22,8'i tutarında dışarıdan insanî yardım alan Zambia en fazla dış yardım alan ülkeler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Zambia'nın HDI'nın düşmesinin sebebinin küreselleşme veya zenginlik yoksulluğuna zenginleşmesi olması pek ihtimal dahilinde değildir. Benzer bir manidar örnek de küreselleşme karşıtıyla tanınan London School of Economics profesörlerinden Robert Wade'in küreselleşmenin gelir dağılımını bozduğunu ileri sürerken verdiği örnektir. Wade (2001), küresel eşitsizliğin küreselleşme yüzünden hızla arttığından yakınırken, eşitsizliğin en fazla ortaya çıktığı bölgelere ilişkin olarak verdiği örnek Çin'in kırsal kesimi ile Hindistan'ın kırsal kesimi gibi, küreselleşmenin en uzağında kalan, dünyadan en soyutlanmış, dolayısıyla küreselleşmenin etkilerinden en korunmuş bölgelerdir. Oysa küreselleşmenin gelir dağılımını bozduğuna ilişkin argümanı temellendirmek üzere verilmesi gereken örneğin küreselleşme girdabına en fazla kapılmış, dolayısıyla onun etkilerine en açık bölgeler olması beklenirdi. Aşağıdaki tablo küreselleşme sürecinin bir parçası olarak gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşen hızlı teknolojik yayılma sayesinde bugün birçok gelişmekte olan ülkenin durumunun, bugünün gelişmişlerinin geçmişte benzer gelişmişlik düzeyinde buldukları dönemlerdeki durumlarına göre çok daha iyi olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 6: Bebek ölümleri, 1960-99.

Kaynak: World Bank 2001.

Grafik 7: Beşerî Gelişme Endeksi, 1975-99.

Kaynak: UNDP, *Human Development Report* 2001.

Tablo 1: Teknolojik ilerleme, bebek ölümleri ve yaşam ümidi

Ülke	Yıl	Kişi başına gelir (1990, \$)	Bebek ölümleri	Yaşam ümidi
ABD	1913	5301	100	52
Gana	1998	1244	57	59
Hindistan	1998	1745	71	63
Çin	1998	3117	31	70
Peru	1998	3666	40	68

Kaynak: Maddison (2001), US Bureau of the Census (1975), World Bank (2001).

Tablo 1'den de görüldüğü gibi, pek çok az gelişmiş ülke bugün, gelişmiş ülkelerin vaktiyle —karşılaştırmaya konu az gelişmişlerin şimdiki gelir düzeylerinde iken— olduklarından daha iyi durumda bulduklarını göstermektedir. Örneğin, bugün Gana ve Çin, ABD'nin 1913'teki gelir düzeyinden daha düşük düzeyde oldukları hâlde, söz konusu iki ülkede hem bebek ölümleri daha düşük hem de yaşam ümidi daha yüksektir.

5. Sonuç

Günümüzün en canlı tartışma konularının başında gelen küreselleşmenin tezahür biçimleri arasında ülkeler arasındaki sınırların ortadan kalkması, uluslar arasında ortak normların benimsenmesi, zevkler, renkler ve politikaların benzeşmesi, devletler arası karşılıklı bağımlılığın artması, ulus-devletin eski önemini yitirmesi, kapitalizmin yeni bir yayılma sürecine girmesi, üretim ve tüketimin globalleşerek dünya pazarı için üretim yapılır hâle gelmesi sayılabilir. Küreselleşme tek başına kimsenin kontrolünde olmayan, gelişmiş ülkeler daha fazla söz sahibi olsa da, az gelişmiş ülkelerin de bir parçası olduğu ve önemli katkılarda bulunduğu bir süreçtir.

Bu yazıda küreselleşme süreciyle ilgili olarak en fazla tartışma yaratan konular ara-

sında yer alan, küreselleşme ile eşitsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk gibi olgular arasındaki ilişkiler irdelenmiştir.

Küreselleşme kimseye bir dünya cenneti vaat etmemektedir. Artıları ve eksileri, avantajları ve dezavantajları, fırsatları ve riskleri olan bir süreçtir. Getirilerinden herkesin eşit yararlanması söz konusu olmadığı gibi, maliyetlerini de herkesin eşit paylaşması mümkün değildir. Maliyetleri veya riskleri var diye küreselleşmeye tümüyle karşı çıkmak kadar, onu âdeta insanlığın alternatifsiz, maliyetsiz son umudu olarak selâmlamak da aynı ölçüde makul değildir. Bundan önceki küreselleşme dalgası veya dalgalarının savaşlar, gerginlikler ve beşerî olsun, doğal olsun çeşitli felâketlerle kesintiye uğradığı gibi, hâlen tecrübe etmekte olduğumuz son küreselleşme dalgasının da kesintiye uğraması mümkündür. Küreselleşmenin ortalama dünya refahını yükseltecek biçimde mi ilerleyeceğini veya savaş ve felâketlerle kesintiye mi uğrayacağını son tahlilde belirleyecek olan savaş teknolojilerine sahip güçlü ülkelerde iktidarı elinde bulunduran insanlar ile bunlar üzerinde baskı kuran çevreler ve çıkar gruplarının dünyaya, eşyaya, hayata ve insana bakış açıları ile bunun referans çerçevesini oluşturan zihniyet biçimidir.

Küreselleşmeyle ilgili en gürültü koparan, küreselleşme karşıtlarının en fazla gündeme getirdikleri tartışmalar gelir dağılımındaki bozulma ve yoksulluğun artması çevresinde dönmektedir. Bununla ilgili ciddi biçimde sorgulanması gereken bir iddia küreselleşmenin gelir dağılımını gerçekten bozup bozmadığıdır. Her iki görüşün de yandaşı vardır ve argümanlarını destekleyen sayısal veriler sunmaktadırlar. Bu çalışmada ortaya konan empirik araştırmalar küreselleşme ile gelir dağılımı arasında çok sağlam bir sistematik ilişkinin olmadığına, ille de böyle bir ilişki

kurulacaksa, genelde daha küreselleşmiş toplumların daha çeşitli olduğu işaret etmektedir.

Dahası bu konuyla ilgili gözden kaçan önemli bir nokta küreselleşme sürecinde daha hızlı zenginleşen bazı ülkeler veya bölgelerin, bunu öteki bazı ülke veya bölgeleri yoksullaştırma pahasına başarıp başarmadıklarıdır. Yeryüzündeki zenginlik sıfır toplamı bir oyun olmadığı için zenginlik zenginleşmesinin mutlaka fakiri daha da fakirleştirme pahasına olması gerekmediğinin altını çizmek gerekir. İlk çıktığında sadece zenginlerin yararlanabildiği bazı teknolojiler, araçlar, ilaçlar veya hizmetler kısa sürede sıradan insanın kullanımına hazır hâle gelmektedir. Son yüzyılda ortalama ömür beklentisinde hemen bütün ülkelerde gözlenen devasa iyileşme tıp teknolojisinde ve sağlık hizmetlerinde gerçekleştirilen iyileşmelerin sonucudur.

Son olarak vurgulanması gereken nokta, refah ve beşerî gelişme denen olgunun kişi başına düşen gelirden ibaret olmadığıdır. Bunun yanı sıra beşerî gelişme yaşam ümidi, okur yazarlık, bebek ölümleri, çocuk işçi çalıştırma, temiz suya erişim gibi birçok faktörü de içermektedir. Dolayısıyla küreselleşmenin maliyeti bağlamında ülkeler arası karşılaştırma kişi başına gelir karşılaştırmasıyla sınırlı tutulmamalı, refah ve beşerî gelişmenin belirleyici dinamikleri olan öteki göstergeler de hesaba katılmalıdır. Küreselleşme karşıtları küreselleşmenin zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumun büyüdüğünü iddia ederlerken, Freedom House, Cato Institute, Fraser Institute, BM ve Dünya Bankası kaynaklarına dayalı istatistiksel çalışmalar ve geliştirilen endeksler esasen küreselleşmenin hızlandığı son çeyrek asırlık, hatta son kırk yıllık dönemde kişi başına gelir, okuma yazma olanakları, yaşam ümidi, bebek ölümleri, çocuk işgücü vb. göstergeler ve bunların bir bileşimi olan beşerî gelişme endeksi açısın-

dan zenginlerle yoksullar arasındaki mesafenin azaldığına işaret etmektedir.

Kaynaklar

Acar, Mustafa (2002) "Ekonomik, Siyasal ve Sosyo-Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?", *Liberal Düşünce*, Kış-Bahar 2002, 7(25-26): 13-26.

Aktan, C. C. ve H. Şen (1999) *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*, Ankara: TOSYÖV.

Bülbül, K. (tarihsiz), "Küreselleşme ve Yerellik: Yerelliğin Sonu," Yayınlanmamış Çalışma.

Chossudovsky, M. (1999) *Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü*, İstanbul: Çivi Yazıları.

Cutter, W.B., J. Spero ve L.D. Tyson (2000), "New World, New Deal," *Foreign Affairs*, March-April 2000: 80-98.

Dollar, D. ve A. Kraay (2000), "Spreading the Wealth," *Foreign Affairs*, January-February 2000.

DPT (1995), *Dünya'da Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler*, (Alt Komisyon Raporu), Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Freedom House (2003), *Freedom In the World 2003: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, www.freedomhouse.org/research/freeworld/

Goklany, I.M. (2002) "The Globalization of Human Well-Being," *Policy Analysis*, CATO Institute, August 22, 2002, No. 447.

Gwartney, J.D. ve R.A. Lawson (2003) *Economic Freedom of the World: 2003 Annual Report*, The Fraser Institute. (www.fraserinstitute.org/admin/books/chapterfiles/Complete%20Publication-4EFW2003all.pdf#)

Kearney, A. T. (2001) "Measuring Globalisation," *Foreign Policy Magazine*, September 2001, www.foreignpolicy.com

Lindsey, Brink (2002) *Against The Dead Hand: The Uncertain Struggle for Global Capitalism*, New York: John Wiley and Sons, Inc.

Lughod, A.J. (1998) "Küreselleşme Üzerine Tartışmalarda Gevceğin Ötesine Geçmek",

Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi, Der. Anthony D. King. Çev: Gülcan Seçkin, Ümit Hüseyin Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Maddison, A. (2001) *The World Economy: A Millennial Perspective*, Paris: OECD.

Norberg, Johan (2001), *In Defence of Global Capitalism*, (İngilizce'ye çev. Roger Taner,) AB Timbro, (Türkçesi: *Küresel Kapitalizmi Savunmak*, çeviri ve ed. M. Acar ve M. Toprak, Ankara: Liberte Yayınları, 2003).

Salai-Martin, X. (2002), "The World Distribution of Income," NBER Working Paper, no. 8933, May 2002.

Stiglitz, J.E. (2002) *Globalization and Its Discontents*, W.W. Norton & Company. (Türkçesi: *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, Çev. A. Taşçıoğlu, D. Vural, İstanbul: Plan B Yayıncılık.)

Şenses, F. (2001) *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Toprak, M. (2001), *Küreselleşme ve Kriz: Türkiye ve Dünya Deneyimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

UNDP (2001), United Nations Development Program *Human Development Report 2001*, New York: UNDP.

U.S. Bureau of the Census (1975), *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*, Washington D.C.: Government Printing Office.

Vasquez, I. (2003) *Kapitalizm ve Küresel Refah*, ed. (Çev. M. Toprak, M. Doğanlar, E. Erdem), Ankara: Liberte.

Wade, R. (2001) "Winners and Losers," *The Economist*, April 28, 2001: 79-81.

Woods, N. (2000), "The Political Economy of Globalization," İçinde *The Political Economy of Globalization*, ss:1-19, ed. N. Woods, New York: St. Martin Press.

World Bank (2001), *World Development Indicators 2001*, Washington D.C.: World Bank.

Yeldan, Erinç (2001) *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

* Bu makale, 25-27 Nisan 2003 tarihlerinde Kapadokya'da düzenlenen "IV. Liberal İktisatçılar Kongresi"nde sunulan tebliğin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

Kapitalizm ve Küresel Refah

Ian Vasquez

Editor

Kapitalizm ve Küresel Refah, ekonominin kesif bir merkezî kontrol altında yürütülmesi taraftarlarına, açgözlü plânlama sevdalarına, piyasanın kendi hâline bırakılması durumunda nasıl daha başarılı olabileceğinin işaretlerini veriyor. IMF'nin –sanılanı aksine- piyasa şartlarını nasıl daha da içinden çıkılmaz hâle getirdiğini anlatmaya çalışıyor. Asya Kaplanları'ndan, Rusya'dan, Lâtin Amerika'dan ve hatta Japonya'dan örnekler getirerek, devletin, piyasanın tam göbeğinde bulunmasının mahzurlarını göstermeye çalışıyor. Kapitalizmi ve küreselleşmeyi peşinen idam etmeden önce, onun kendisini savunmasını dinlemek isteyenlere...

LiBeRTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...
